

ЛЕЙПУНСЬКИЙ Олександр Ілліч (24. 11(07. 12). 1903, с. Драгли Сокал. пов. Гроднен. губ., нині Польща — 14. 08. 1972, м. Обнінськ Калуз. обл., РФ) — фахівець у галузі ядерної фізики і атомної енергетики. Брат визнач. фізиків Дори й Овсія, батько [Ніни](#) Лейпунських, дядько [О. Кононовича](#), чоловік [А. Прихотько](#), дід [Ю. Рєзнікова](#). Доктор фізико-математичних наук (1934, без захисту дис.), професор (1952), акад. АН УРСР (1934; наймолодший дійс. чл. за всю історію НАНУ). Ленін. премія (1960). Герой Соц. Праці (1963). Державні нагороди СРСР. Закін. Ленінгр. політех. інститут (нині С.-Петербург, 1926). Працював 1923–29 у Ленінгр. фіз.-тех. інституті; 1930–41 — в Укр. фіз.-тех. інституті (брав участь у його створенні; Харків); 1930–33 — заст. дир., 1933–37 — дир., 1938–41 — наук. кер. лаб. радіоактивності; 1941–44 — дир. Інституту фізики та математики АН УРСР; 1944–49 — директор Інституту фізики АН УРСР, зав. сектору Інституту теор. і експерим. фізики АН СРСР (Москва), завідувач кафедри і перший декан інж.-фіз. факультету Моск. мех. інституту; 1949–62 — зав. відділу № 3, 1959–72 — наук. кер. Фіз.-енергет. інституту (Обнінськ; від 1996 — ім. Л.). Перші дослідж. виконував у галузі електрично-молекуляр. зі-

ткнень. Після переїзду до Харкова був ініціатором переорієнтування Укр. фіз.-тех. інституту на вивчення фізики атом. ядра. Разом з А. Вальтером створив у ньому експерим. базу — перший вітчизн. електростат. високовольт. пришвидшувач. 1932 разом з [К. Синельниковим](#), А. Вальтером, [Г. Латишевим](#) уперше в СРСР здійснив ядерну реакцію розщеплення ядра літію. 1935 осн. напрями робіт стосувалися нейтрон. фізики, взаємодії нейтронів з атом. ядрами, питання сповільнення, термалізації, розсіювання та поглинання нейтронів. У липні 1938 заарешт., у серпні того ж року звільнений «у зв'язку з припиненням справи». 1939 розпочав вивчати питання поділу урану, керував проектуванням циклотрона. У наступ. році вперше спробував оцінити крит. параметри керов. ланцюг. реакції поділу, розглядаючи комбінації уран-238 з важкою водою і уран-235 зі звичайною водою. Від поч. 2-ї світової війни брав участь у роботах з оборон. тематики, 1943 залучений І. Курчатовим до уран. проекту. 1944 створив у Інституті фізики і математики АН УРСР (у той період — у Москві) відділ ядер. фізики із завданням отримання констант взаємодії нейтронів з ядрами. Паралельно одержав експерим. докази оболонк. структури атом. ядер, був серед проектувальників кільцевого протон. пришвидшувача-синхрофазотрона, вирішував питання мирного використання атом. енергії — одержання тепла. Спільно з [І. Курчатовим](#) обстоював ідею створення реактора не тільки на повіль. нейтронах, але й на нейтронах проміж. і швидких енергій. Ця програма 1950 стала на багато років основною для Фіз.-енергет. інституту і успішно завершилася запуском експерим. реакторів БР-1, БР-5, БОР-60 і перших пром. реакторів БН-350 та БН-600. 1990 у Києві видано кн. «А. И. Лейпунский. Избранные труды. Воспоминания». 2007 НАНУ заснувала премію ім. Л.

Рекомендована література

1. Горобец Б. С. Трое из атомного проекта: Секретные физики Лейпунские. Москва, 2008.

[Ю. О. Рєзников](#)

Бібліографічний опис:

Лейпунський Олександр Ілліч / Ю. О. Рєзников // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-54105>. — Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).